

Voloshynova M. O. Names of Dishes for Cooking Food in Ukrainian East Sloboda Patois

The article represents the results of lexical and semantic analysis of the names of dishes used for cooking based on actual material collected within the data array of East Sloboda dialects.

It has been determined that the analyzed semes mainly represent literary names often formed from one stem with the help of different formants (word-building variants). There also exist phonetic variants and lexemes which have differences in the grammatical category of number.

The manifestations of the mentioned above group of lexis recorded in the East Sloboda patois are characteristic of other dialectal zones. The semantically identical names can have differences in their formal properties, and sometimes are found in other dialects with a close or different meaning.

It has been found out that at the present chronological moment the vocabulary in question demonstrates dynamic movements aimed at renovation, one of the main reasons of which is connected with the change of meaning of lexical items as well as the extension of the semantic structure of the majority of nemes.

Key words: seme, area, patois, representative, dishes, lexical and semantic grouping.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2016 р.

Прийнято до друку 05.12.2016 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Леснова В. В.

К. Д. Глуховцева (Старобільськ)

УДК 811.161.2'28(477.52/.6)

**НАЗВИ КОНКРЕТНИХ ФІЗИЧНИХ ДІЙ
У ДІАЛЕКТНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКИХ
СХІДНОСЛОБОЖАНСЬКИХ ГОВІРОК**

Дієслово як центральна частина мови належить до предикатів, які відіграють активну організаційну роль у семантично елементарному реченні [Вихованець 2004: 217]. Це привертало увагу дослідників і спонукало їх до вивчення цього лексико-граматичного класу слів і в літературній мові (Н. Аксаков, Й. Андерш, О. Бондарко, В. Русанівський, Ю. Маслов, В. Широков та ін.), і в діалектній (В. Ващенко, Я. Закревська, В. Лавер, П. Лизанець, Н. Марчук, В. Масякіна, Т. Назарова та ін.).

Валентність серед дієслівних категорій виокремлено порівняно недавно [Загнітко 1990: 105], проте здатність дієслівних лексем поєднуватися з певною кількістю залежних іменникових компонентів є спільною ознакою класу предикатів, що зумовлює центральну позицію дієслова в структурі речення. Наразі доведено, що таку здатність

зкладено в семантичній структурі слів предикатної семантики, валентність цих лексем називають активною, тоді як лексеми непередикатної семантики утворюють клас слів пасивної валентності [Загнітко 2012: 98]. Валентнісні характеристики слів будь-якої мови важливі для розуміння специфіки окремих мов чи діалектів, з'ясування особливостей лексичного фону вербальних засобів мови, актуалізації питання про відображення в мові ментальних рис соціуму, що спонукало Л. Теньєра охарактеризувати валентнісний потенціал дієслів французької мови [Теньєр 1988: 251 – 252].

Завдання цієї статті вбачаємо в тому, щоб виявити завдяки валентним зв'язкам дієслів з іменниками культурне тло діалектного дискурсу, актуалізоване в спогадах типових носіїв українських східнослов'янських говірок. Для аналізу взято назви дій, які виконують під час будівництва хати та інших споруд.

Відомо, що діалектні тексти, у яких репрезентовано звичаєві дії чи їхні складники, привертають увагу вчених передусім своєю інформацією, пов'язаністю з духовною культурою ареалу, у якому записано текст. Вони цікаві також у зв'язку із здатністю до просторової варіантності. Сучасні тексти про будівництво житлових і нежитлових споруд – це зазвичай спогади інформантів, які народилися у 20-х (30 – 40-х) роках ХХ століття (зрідка – пізніше), про дитинство чи юність, коли респонденти були учасниками або свідками зазначених звичаєвих подій, виконуваних під час спорудження хати, церкви, школи тощо. Окремі процесуальні дії пізнані діалектоносіями пізніше. Загалом у спогадах оповідач апелює до власного життєвого досвіду, розповідей батька, матері, які дотримувалися певних звичаїв під час зведення будівель чи привчали дотримуватися їх молодше покоління. Діалектний текст цієї тематики прийнято розглядати як культурний феномен, що репрезентує своєрідні мовні явища, поширені в досліджуваному ареалі.

Передусім впадає в око те, що дієслова на позначення конкретних фізичних дій, виконуваних під час спорудження житлових чи нежитлових будівель, можуть взаємозамінюватися. Зокрема дієслово *ст'ройіти* 'будувати' може в тексті синонімізуватися з дієсловами *с'тавити*, *к'ласти*. Отже, уживаними є вислови *к'ласти церкву*, *к'ласти с'т'іни церкви*, *к'ласти хату*, *ст'ройіти церкву*, *ст'ройіти хату*, *с'тавити хату*, де всі дієслова є одновалентними, окрім лексеми *к'ласти*, що функціонує то як одновалентне дієслово, то як двовалентне: *оце / де Се'р'ож'ка / жи'ла о'тут ў к'ін'ц'і / сто'йала ве'лика церква / на ц'їй те'ри'тор'ії / о'тож / йак'раз і ст'рой'ілас'а ц'а церква / долге ў'рем'я // ч'ере'з те шо / шоб'н к'ласти с'т'іни / на ў'кладку с'т'ін д'вац'ат' п'ят' год'іў / у зе'м'л'і / по'вине'н бу'ў ле'жати ізв'іс'н'ак / ізв'іс'т' / а'пот'ім / коли 'терли рост'вор / на 'йа'їц'ах / ізв'іс'т'у / йа'ка ў'же га'шона бу'ла / шо ў зе'м'л'і проле'жала д'вац'ат' п'ят' год'і і 'й'її доста'вали / тож от'капу'вали / і коло'тили на 'йа'їц'ах // б'рали од'н'і б'їлки / ж'їлки н'і / од'н'і б'їлки // з ус'ї'їейі ок'руги'ни з ус'ї'їейі*

науко́лишн'ойі́ окру́ги звози́ли / л'уди́ / пр'ам' воза́ми ве́зли с'у́ди на ба́зар'і́ / ве́зли о́то йа́йц'а́ / би́ли і́ коло́тили́ йі́х / **ст'ро́йіли́** **це́ркву** / **де́с'ат'** го́д^м **ст'ро́йіли́** **це́ркву** / **до́уже кра́сива́** бу́ла // **кра́сав'и́ца** // **це́рква** бу́ла // (Записано від Артеменко Валентини Михайлівни, 1946 р. н., с. Танюшівка, Новопсковський р-н) [УСГ: 272].

Семантична структура лексеми *класти* конкретизована за рахунок уживання в тексті інших дієслів, що доповнюють і уточнюють значення дієслова, яке називає основну дію: *ст'ройілас'а ц'а церква, по'вине"н буў ле"жати ізв'іс'н'ак, т'ерли рост'вор, от'капували / і коло'тили на йайц'ах, брали од'н'і б'іл'ки, возами ве'зли с'у'ди на ба'зар'і / ве'зли о'то йайц'а, би́ли і́ коло́тили́ йі́х, ст'ройіли́ церкву / де́с'ат' го́д^м ст'ройіли́ церкву*. З тринадцяти дієслів, ужитих у тексті, тільки два має лівобічну валентність, для всіх інших характерна правобічна валентність, за якої предикати сполучаються здебільшого з іменниками або іменниками разом із займенниками, рідше – лише займенниками.

Цей діалектний текст демонструє сакральне ставлення соціуму до процесу будівництва церкви, у ньому вияскравлено особливість багатьох технологій під час будування церкви, підкреслено прагнення громади разом звести цю споруду та участь багатьох жителів краю в цій справі. Отже, діалектний дискурс засвідчує природну релігійність наших предків, бажання прислужитися Богові, узяти участь у спільній справі, колективізм.

Подібні номінації функціонують у говірках середньонаддніпрянського говору: *будувати хату* [ГЧ: 473], *ст'ройіти хату* [ГЧ: 807], у говірках південно-західного наріччя – *с'а ст'ро́йити хи́жу* [УЗГ: 341 – 342], проте найменування *мурувати хату* [ГЧ: 760], *мурувати церкву* [УГПЗН: 107], *зводити хату* [УГПЗН: 129] у східнослов'янських говірках не виявлено.

Вислів *класти хату* 'будувати хату' семантично містить ряд дій, що пов'язані не лише з процесом будування хати, а й дотриманням ритуалів, які треба було провести, щоб життя в цій оселі було щасливим і заможним: *Во́ни ќлали́ хати́ / а то́д'і́ ж обкла́дали ки́рпи'ч'ом / а́ йак ху́даме"нт' робл'ат' / на ву́гл'і́ с'таўл'ат' / кла́дут' ди́с'атку́ / с'таўл'ат' мого́рич' / на с'в'а́тому ву́гл'і́ / де обра́зи́ ж ви́с'ат' // ну́ а то́д'і́ ж с'тел'і́ на́кида́ють' / то́же скли́ка́ють' л'у́де́й / м'іс'ат' за́м'іси́ / на́кида́ють' с'тел'і́ // а то́д'і́ ў́же на́йма́ють' плотни́к'іў́ / со́б'і́ ќриш'і́ покри́ва́ють' // о́це́ так' ран'і́ше ст'ро́йіли́ хати́ //* (Записано від Пашути Марії Семенівни, 1921 р. н., с. Плахо-Петрівка Білокуракинський р-н) [УСГ: 118].

Словосполучення *с'тавити хату* також не позбавлене додаткових конотацій у зв'язку з низкою звичаїв, яких необхідно було дотриматись, будуючи хату. До них належать вибір місця, де можна будувати хату (на сухому *м'іс'т'і*, не" на *йам'і*, не" там / де був *погр'іб*): *шоб ни́ де хо́ва́ють' / де с'м'і́тники́ вели́кі́ ски́дали́ / шоб на́ чистому́ м'іс'т'і́ ст'ро́йали́ хату́ / шоб на́ чистому́ м'іс'т'і́ ст'ро́йали́ хату́* (Записано від

Іванової Ганни Іллівни, 1930 р. н., с. Вікторополь, Троїцький р-н). Для говірок Чорнобильської зони релевантними є такі ознаки місця, де будують хату: *На тому місці, де рано сніг розтає, там тепло держиться* [ГСМ: 182].

Важливого значення набувало також місце розташування оселі на садибі та ін.: *жили з бат'ками / ба'гато д'їтеї / в од'її хат'ї / хати ж ко'н'ешно були мал'єн'к'ї // з'найеш / с'таўл'ат' хати / так / це л'зараз с'таўл'ат' так / а л'ран'ше було об'а'зат'є'тл'но хату на'до с'тавити / ш'ч'об д'вер'ї ви'ходили на зах'їд сон'ц'а / а на сх'їд сон'ц'а були в'їкна і ву'гол / об'а'зат'є'тл'но / ш'ч'об бу'ї ву'гол на сх'їд сон'ц'а // у тої ву'гол в'їшали і'кону / з рушн'їком же ж ко'н'ешно / а коло в'їкон с'тавили ўс'їда с'т'їл / і ўс'їйейу родиноўу с'їдали йїсти / за тої с'т'їл //* (Записано від Туренко Валентини Єгорівни, 1937 р. н., с. Новобіла Новопсковський р-н) [УСГ: 246].

Під час закладин підвал хати важливо, на думку респондентів з різних ареалів України, виконати ритуальні дії, які забезпечать щасливе життя в оселі та сімейний добробут: *гроші клали на покуть* (поліські говірки [ГСМ: 182]), *ж'інка вики'дає на ву'гол / де фундамент / кидають коп'її'ки / букета с'тавл'айут; ко'жуха / ку'сок ко'жуха / замо'тал'ї в г'л'ину / і за'мазуют' / шоб бу'л'а теп'л'а хата* (середньонадніпрянські говірки [ГЧ: 637, 512]), *йаг заўйязувави хату д'ере'вом / то п'їт' ву'гол к'вави і ни'єн'їч'ку с'в'а'чену // і г'рош'ї клали / би ба'гат'ї б'или // ў нас і ти'п'єр' с'таўл'ат' / йак побуду'їут / йак ўже з'д'їм'л'ат' // во'но то'то по'с'таўл'ат' / то'гда і'дут у л'їс / вырубайут та'ку мал'їйку сме'р'їч'ку // йїїї прик'рас'ат' л'єн'точками і ко'сичками / і кладут на'саміи в'єр'х // не' з'най'ї / у вас то'го ни'ма / бо ви мо'же зи Л'вова са'мого // ко'сиц'у / йак по'с'таўл'ат' ко'сиц'у / то'гда г'ос'подар бе'р'є бу'тил'ку / за'куску і ви'носит там та'кої на то'ту хату / і там пови'вайут то'ту ко'сиц'у* (говірки південно-західного наріччя [УГПЗН: 129]).

Послідовність будівельних робіт під час зведення хати передано дієсловами *дранку'вати* (дранку'вати хату 'оббивати дранкою'), *наки'дати с'тел'ї* 'обмазувати стелю глиною', *ви'л'їпл'увати г'орш'ч'є* 'накладати глину на горище', *обл'їпл'увати хату* 'мазати, обмазувати', *мазати хату*, *ш'їко'тури'їти хату*, *шпару'вати хату*: *Ран'ч'є не' так / йак о'то на гв'їзд'ках / а ко'лис' ст'ройїли о'то ж р'убле'ну // дранку'вали / не' дранку'вали / а так'ї к'їл'оч'ки робили // по'мажут' / к'їкали л'у'деї / по'мажут' йїїї / ўсе з'робл'ут' / а то'д'ї ж о'то ч'ї ш'їко'тури'єли / це те'п'єр ш'їко'тури'єли / то'д'ї так / пошпару'їут' йїїї / ну і у'хоуд'ат' у хату / п'єрву ўпус'каїут' к'їшку //* (Записано від Яценкової Зінаїди Степанівни, 1924 р. н. с. Танюшівка, Новопсковський р-н) [УСГ: 255].

У говірках української мови виявлено такі відповідники згаданих найменувань: *мазати хату*, *обляпати хату*, *накладати горище* [ГЧ: 135, 233, 593], *мастити хижу* [УЗГ: 342].

Найчастіше названі дієслова сполучаються з іменником *хата* чи назвами її частин (к^ласт^и с^ті^ни, ху^лдаме^нт; ви^лі^нл^увати го^риш^че, накла^дати го^риш^че): Йак **ст^ройіли хати** / закла^дали на у^глах св^атих ко^ні^йки на *чи^тас^та* // ст^ройіли с ве^ликих кам^не^й і ду^бових ко^лод // бу^ли ру^бле^ні хати // на^воз^ут^ь г^лини / со^ломи і ви^міс^уйут^ь ко^ном // при^ходимо ма^зат^ь ба^гато л^уде^й / *їс^и хал^зайінам по^ма^гали* / так м^ісили г^лину і *ц^иїйейу г^линоу* **ви^лі^нл^ували го^ріш^че** // то^ді хал^зайін сам *їже ш^тіко^туриу* / ш^пару^лва^у / а то^ді т^ра^пко^й с п^іско^м ви^ети^лрайут^ь / шоб хата і по^толок р^іу^ніше бу^ли // к^рилас^ь хата ран^{ше} со^ломо^й // а те^лпер *чи^хв^ером* // у ко^мнатах бу^ли на^мош^тен^і по^ли с до^сток / *їа^кі бу^ли на^кри^ті са^мо^тканими до^рош^ками* // по у^глам ви^сіли і^кони с ру^ши^нка^{ми} // *н^еч^{ка} бу^ла ро^зри^сова^на* ра^зни^ми *цв^ітами і ри^сунка^{ми}* // до зе^лено^ї не^ді^лі н^іл^за бу^ло кв^іч^{ат} хату // а ко^ли п^рі^йде зе^лена не^ді^ла / *їак на^носим *їс^ако^її* зе^лен^і* // пол ч^ел^бре^цом по^кри^йем // *на^хне* / *їак у са^дку* // по^{на}ри^лвайем *ц^ил^і* обе^лрем^ки па^шн^і і *о^то* *їак по^{на}си^лнайем* / шоб *їс^ака* не^чіст^ь не^води^лас^ь // (Записано від Голенко Лідії Петрівни, 1938 р. н., с. Морозівка, Міловський р-н) [УСГ: 200].

В українських східнословобожанських говірках дієслова *їл^інл^уати, обл^інл^увати* зазвичай вживають замість *мазати, обмазувати*, як-от: *обл^інл^увати хату* ‘мазати, обмазувати’, *обл^інл^увати ш^колу* ‘мазати, обмазувати’. Проте дієслово *л^ін^ити* (про хату, інші будівлі) функціонує для найменування зведення хати з глиняних валків. У говірках середньонадніпрянського говору її називають *хата-л^енка, хата-л^інка, л^інка*, порівняйте: *Їа з^найу / *їак о^цу ш^колу ст^ройіли* / о^це тут ш^кола бу^ла о^т ГЕ^Ка пере^ви^ли ш^колу / і ми у^сі ро^зла^мали / і ми ма^зали і л^ін^или* *по^ки / с^ім клас^іу* / а *їак* *їа по^сту^пила у ш^колу т^уди і то^пила* // (Записано від Піддубної Віри Степанівни, 1927 р. н., с. Муратове, Новоайдарський р-н) [УСГ: 211], а також: *со^лома / г^лина / зам^іси^{ли} і л^апайут / обл^апали / а ми л^ін^или в ма^тирі / о^то хата-л^енка* // *с^тавили ри^шти / клали со^лому / по^ливали г^линоу / і о^то так л^уди хо^дили кру^гом л^ін^или так то^й с^тіни / а то^ді про^рі^зали д^вер^і / в^ікна / д^вер^і / у кру^го^лу л^уди хо^дили* [ГЧ: 135, 233]. Цю дію в говірках середньонадніпрянського говору іменують *закладати стіну, лити ліпку* [ГЧ: 593, 233].

У багатьох спогадах наголошено на тому, що роботу по будівництву хати виконували колективно. Це вербалізовано номеном *то^лока*: *їл^інл^уайут / до^м гу^рто^м ш^тука^тури^вс^а* // *їс^и л^уди зби^ралис^а / це на^при^клад / на то^локу при^гла^шали х^верме^рс^ких* // *о^це ми бро^сали сво^їу ро^боту / з^робим сво^їу ро^боту і їдем на та^кі то^локи* // *о^це о^там до^ма ст^ройалис^а / а ми їш^ли* // ну *їес^лі шло ш^{ла}коб^лочний до^м / тут бу^ли ш^{ла}коб^лочн^і / так ми т^іки по^тол^ки накла^дали* // *їс^и гу^рто^м / їс^и се^лом / по^нїмайеш ти / ну ко^лго там при^гла^сат^ь і т^уди їшли / і це нази^валис^а то^локи* (Записано від Іванової Ольги Опанасівни, 1946 р. н., с. Вікторополь, Троїцький р-н).

Важливою інформацією для респондентів є матеріал, з якого зводили хати, тому в спогадах підкреслено, що хати будувалися із *сама'ну*, з *дерева*, з *крейди*, із *хворосту*, з *каме"н'у*, з *кирпич'а*, адже виокремлюють *рублену хату*, *хату з сама'ну*, *зе"м'л'анку*, *крейд'анку*: *ну ра'н'іше ми буду'вали хати з дикого камн'у / не" з дикого а з крейди / крейд'аного камн'а // ну це саме на гор'і із того камн'а йа тоб'і скажу / з камн'а і глино'ю мазали / глино'ю клали ўсе глин'анії // а с'ічас воно ўсе йде із кирпич'а / шлакоб'лока* (Записано від Філонової А. О., 1949 р. н., с. Міловатка, Сватівський р-н).

Почерговість робіт відтворено також у спогадах про те, як укривали хату солом'ю чи очеретом: *ну а там тод'і к'ришу к'рили йак // сна'чала були солом'ян'і к'риш'і / це йа знала і м'їй бат'ко ўм'їў к'рит' солом'ю // замочу'ють во'до'ю ў основ'ному житн'у солом'ю / во'на саме кр'іп'к'іша // і о'то начи'нали ск'рай'у / сно'пи к'райн'і два р'а'да / сно'пики ўй'азали ту'ген'к'і / а тод'і наби'вали солом'ю // ки'да'ють мокру солом'ю і грабл'ами / вилами йї'її ўтрам'бову'ють // так ш'ч'е ї очерет клали // о'це ж очеретом ўкла'дали / очерет / а тод'і з'верху о'то солом'ю // те'пло не пропу'скало // г'но'ї же так о'т'і робили // а тод'і ш'ч'е йїес'л'і хата пост'ройі'на / йї'її сна'чала ўл'інл'айут' з глино'ю / з к'із'аком / на'воз зм'їшу'ють // а тод'і шна'ру'ють п'їсочком / а тод'і на'з'їму то'же очерет / ўй'ажут' сно'пики і о'дин до о'дин об'ві'азу'ють і хату так уте'пл'айут'* (Записано від Шевченко Валентини Вікторівни, 1948 р. н., с. Червона Чапліївка, Троїцький р-н).

Отже, описуючи дії, які виконували під час будівництва хати, респонденти оперують здебільшого загальноновживаними лексемами, які засвідчені багатьма нормативними словниками української мови. Відступи від літературної мови спостережено під час називання самого процесу зведення хати (*ст'ройіти хату*, *лі'пити хату*) та обмазування хати (*ўл'інл'ати*, *обл'інл'увати хату*). Більшість аналізованих дієслів уживана в багатьох ареалах України. Ті з них, що називають загальну дію (*будувати*, *ст'ройіти*, *ставити*, *класти*, *мурувати*, *закладати*, *лити*), ужиті в тексті з іменниками в родовому відмінку й мають здебільшого лівобічну валентність (*хату*, *хижу*, *стіни*). Таку саму валентність у діалектних текстах мають дієслова *мазати* (*хату*), *влі'пляти* (*стіни*), *облі'пляти* (*школу*), *накладати* (*горище*). При них можуть бути використані іменники в орудному відмінку, проте вони в тексті здебільшого опущені: *мазати хату* (*глино'ю*), *влі'пляти стіни* (*глино'ю*), *облі'пляти школу* (*валками*), *накладати горище* (*валками*).

Більшість назви дій, необхідних під час зведення хати, мають культурні конотації, пов'язані з особливостями використаних матеріалів при будівництві хати, наявними ресурсами для спорудження житла, способами обробітку глини, дерева, дикого каміння тощо. Усе це свідчить про лексичний фон лексем, які є центральними у відтворенні процесів будівництва споруд.

Діалектні тексти, записані в різних ареалах України, засвідчують спільність культурних традицій, яких дотримувалися наші предки під час будівництва житлових та нежитлових приміщень, які пов'язані зі звичаями обирати місце для зведення житла, класти на підвалини центрального кута хати гроші, пшеницю, кусочок кожуха тощо. Це свідчить і про давність таких традицій, і про їхню неперервність, і про зв'язок культурних надбань слобожан передусім з традиціями жителів Середньої Наддніпрянщини, а також інших регіонів. З особливою теплотою діалектоносії говорять про колективізм та вміння допомагати один одному під час спорудження хати.

Література

Вихованець 2004 – Теоретична морфологія української мови: академ. граматики укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; за ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во „Пульсари”, 2004. – 400 с.; **Загнітко 1990** – Загнітко А. П. Дієслівні категорії в синтагматичній і парадигматичній / А. П. Загнітко. – К.: НМК Во, 1990. – 132 с.; **Загнітко 2012** – Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т. – Т. I / А. П. Загнітко. – Донецьк, ДонНУ, 2012. – 402 с.; **Теньєр 1988** – Теньєр Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньєр. – М.: Прогресс, 1988. – 654 с.

Джерела дослідження

ГСМ – Говірки села Машеве Чорнобильського району. – К.: Довіра, 2003. – Ч. I. Тексти / уклад. Ю. І. Бідношия, Л. В. Дика. – 455 с.; **ГЧ** – Говірки Черкащини: зб. діалект. текстів / упоряд. Мартинова Г. І., Щербина Т. В., Таран А. А. – Черкаси, 2013. – 878 с.; **УГПЗН** – Українські говірки південно-західного наріччя: тексти / упоряд. і автор передм. Н. М. Глібчук. – Л.: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 238 с.; **УЗГ** – Українські закарпатські говірки: тексти / упоряд. та передм. О. Ф. Миголинець, О. Д. Пискач. – Ужгород: Ліра, 2004. – 400 с.; **УСГ** – Українські східнословобожанські говірки: сучасні діалектні тексти: навч. посіб. / упоряд.: К. Д. Глуховцева, В. В. Лєснова, І. О. Ніколаєнко; за ред. К. Д. Глуховцевої. – Луганськ: Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. – 424 с.

Глуховцева К. Д. Назви конкретних фізичних дій у діалектному дискурсі українських східнословобожанських говірок

У статті описано назви дій, виконуваних під час будівництва житлових і нежитлових споруд, які зафіксовані в діалектних текстах-спогадах у східнословобожанських говірках. Автор доводить, що, описуючи дії, респонденти оперують здебільшого загальноновживаними лексемами, які засвідчені багатьма нормативними словниками української мови. Відступи від літературної мови спостережено під час називання самого процесу зведення хати (*ст¹ройіти х¹ату, лі¹нити х¹ату*)

та обмазування хати (ўл'іп'л'ати, обл'іп'увати 'хату). Більшість аналізованих дієслів уживана в багатьох ареалах України. Ті з них, що називають загальну дію (будувати, строїти, ставити, класти, мурувати, закладати, лити), ужиті в тексті з іменниками в родовому відмінку і мають здебільшого лівобічну валентність (хату, хижу, стіни). Таку ж валентність у діалектних текстах мають дієслова мазати (хату), вліпляти (стіни), обліпляти (школу), накладати (горище). При них можуть використовувати іменники в орудному відмінку, проте вони в тексті здебільшого опущені: мазати хату (глиною).

Діалектні тексти, записані в різних ареалах України, засвідчують спільність культурних традицій, яких дотримувалися наші предки під час будівництва житлових та нежитлових приміщень, які пов'язані зі звичаями обирати місце для зведення житла, класти на підвалини центрального кута хати гроші, пшеницю, кусочок кожуха тощо. Це свідчить і про давність таких традицій, і про їхню неперервність, і про зв'язок культурних надбань слобожан передусім з традиціями жителів Середньої Наддніпрянщини, а також інших регіонів.

Ключові слова: категорія валентності, дискурс, діалектний текст, дієслово, лексико-граматичний клас слів.

Глуховцева Е. Д. Названия конкретных физических действий в диалектном дискурсе украинских восточнослобожанских говоров

В статье описаны названия действий, которые выполняются во время строительства жилых и нежилых сооружений, зафиксированные в диалектных текстах-воспоминаниях в восточнослобожанских говорах. Автор доказывает, что при описании действий респонденты оперируют в основном общеупотребительными лексемами, которые засвидетельствованы многими нормативными словарями украинского языка. Отступления от литературного языка обнаружены при назывании самого процесса возведения дома и штукатурки дома. Большинство рассматриваемых глаголов употребляются во многих ареалах Украины. Те из них, которые называют общее действие, используются в тексте с существительными в родительном падеже и относятся в основном к левосторонней валентности. Такую же валентность в диалектных текстах имеют глаголы мазать (дом), штукатурить (стены), штукатурить (школу), накладывать (чердак). При них могут использоваться существительные в творительном падеже, однако они в тексте часто опущены.

Диалектные тексты, записанные в различных ареалах Украины, свидетельствуют об общности культурных традиций, которых придерживались наши предки во время строительства жилых и нежилых помещений, они связаны с обычаями выбирать место для возведения жилья, класть на основания центрального угла дома деньги, пшеницу, кусочек кожуха и т. д.

Ключевые слова: категория валентности, дискурс, диалектный текст, глагол, лексико-грамматический класс слов.

Hluhovtseva K. D. Names of specific physical actions in dialect discourse of Ukrainian easternslobozhanian speech

This article describes the names of actions performed during the construction of residential and commercial buildings that are fixed in the dialect texts-memories in easternslobozhanian speech. The author argues that the respondents operate in their description mostly commonly used words that are certified by many regulation Ukrainian dictionaries. Changes in literary language are noticed by naming during the process of houses construction (*ст^лройіти х^лату, лі^лнути х^лату*) and coat the houses (*ўл'ін^л'ати, об^л'ін^л'увати х^лату*). Most of the analyzed verbs were used in many areas of Ukraine. Those who call the general action (*будувати, строїти, ставити, класти, мурувати, закладати, лити*) used in the text with nouns in the genitive case and have mostly left-side valence (*хату, хижу, стіни*). The same valence in dialect texts have verbs *мазати (хату), вліпляти (стіни), обліпляти (школу), накладати (горище)*. They may be used with ablative nouns, but they are mostly omitted in the text: *мазати хату (глиною)*.

Dialect texts written in different areas of Ukraine, certify the common cultural traditions, which were followed by our ancestors in the constructing of residential and non-residential buildings that are related to the custom of choosing the place for the house creating. People put some money, some wheat, piece of sheepskin coat etc. Under the basement of the central corner of the house. It proves the antiquity of such traditions and of their continuity, and the relationship of cultural slobozhan heritage first of all with traditions of the Middle Dnieper, and other regions inhabitants.

Key words: valence category, discourse, dialect text, verb, lexical and grammatical class of words.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2016 р.

Прийнято до друку 14.12.2016 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Ніколаєнко І. О.

І. В. Гороф'янюк (Вінниця)

УДК [811.161.2'282:801.81](477.43/44)

**ФОЛЬКЛОРНІ ТЕКСТИ ЗБІРКИ О. КУРИЛО
„МАТЕРІЯЛИ ДО ДІАЛЕКТОЛОГІЇ ТА ФОЛЬКЛОРИСТИКИ”
ЯК ДЖЕРЕЛО ПОРТРЕТУВАННЯ ПОДІЛЬСЬКОГО ГОВОРУ**

Евристичну цінність фольклорних текстів і для діалектологічної науки, і для фольклористики активно обґрунтовують П. Богатирьова [Богатирев 2006], О. Богословська [Богословская 1985], С. Праведников [Праведников 2009], Б. Путілов [Путилов 2003], М. Толстой [Толстой